

Etnološka biblioteka

Knjiga 23

Urednik

Miroslav Niškanović

Recenzenti

Dr Bojan Žikić
Dr Miloš Milenković

Uređivački odbor

Prof. dr Mirjana Prošić-Dvornić (Northwood University Midland, /SAD/), prof. dr Ivan Kovačević (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), prof. dr. Dušan Drljača, Beograd, prof. dr. Mladen Šukalo (Filozofski fakultet Univerziteta u Banjaluci), dr Bojan Žikić, docent (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), dr Petko Hristov (BAN), dr Mladena Prelić (Etnografski institut SANU), Beograd.

Štampanje publikacije finansirano je iz sredstava
Ministarstva nauke i zaštite životne sredine
Republike Srbije

ANTROPOLOGIJA SAVREMENOSTI

Zbornik radova

Uredio i uvodnu studiju napisao

Dr Saša Nedeljković

**Beograd
2007**

Ivan Kovačević

ikovacev@f.bg.ac.yu

Deset antiteza jednom postizmu u antropologiji*

Apstrakt: Teza da se o postmodernizmu može pisati samo postmoder-nističkim jezikom je netačna. "Teorija" etnografije nije nikada ni spadala u opštu antropološku metodologiju, i, što je manje važno, nikada nije bila teorija, a neće ni biti ma koliko se mnogi trudili, već samo rasprava o tehnikama prikupljanja podataka. Kada se formuliše problem i potraži lokacija u vremenu i prostoru na kojoj se on najbolje očitava i hipoteze suoče sa činjenicama koje je potvrđuju ili obaraju, napušta se u američkoj antropologiji i srpskoj etnologiji vekovima uvreženo shvatanje da nauka počinje sakupljanjem činjenica. Zbijanje redova oko ionako veoma raznovrsnog antropološkog jezgra ukazuje na disciplinarnu štetu od rasipanje veoma ograničenih ljudskih resursa i pledira za koncentrisanje oko antropološkog jezgra, koje je toliko da jedva omogućava disciplinarnu prepoznatljivost.

Ključne reči: postmodernizam, antropologija, etnografija, metodologija, nauka

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat rada na projektu "Antropologija u dvadesetom veku: teorijski i metodološki dometi" koji finansira Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije. (MNŽS 147037)

*Napravio jednom jedan čovek veliku kulu od karata, što je strašno nerviralo njegovog mlađeg brata koji nije umeo da napravi ni prvi red neke **drugačije** kule, a istu, onakvu kakvu pravi stariji brat, nije hteo ni da pokuša. Želeo je na svaki način da dokaže kako bratovljeva kula od karata ne valja, ali što god bi loše o njoj kazao, svi bi mu rekli da nije tačno, jer kula i dalje stoji i nije se srušila bez obzira šta on o njoj priča. Strašno iznerviran, povukao je stolnjak sa stola na kome je stajala kula.*

Uvod. Kako i zašto pisati o postmodernizmu?

Teza da se o postmodernizmu može pisati samo postmodernističkim jezikom je jeftin trik. Sasvim je moguće govoriti o njihovom shvatanju tehnika prikupljanja podataka, o njihovom terenskom radu, o njihovom stavu prema proverljivosti podataka sakupljenih terenskim istraživanjem, o njihovom insistiranju na problemima adaptacije istraživača u ispitivanu sredinu, o njihovom viđenju "priprema za teren" itd. Sve je to moguće bez velikih reči kojima su sebi bildovali naučni značaj kao što su "teorija reprezentacije", "teorija etnografije", kriza ovoga i onoga.

Postmodernistički jezik se mora naučiti kao urođenički da bi se znalo o čemu govore, da bismo mogli da ih proučavamo, ali se izveštaji ne pišu na urođeničkom. To čak ni oni, postmodernisti-multivokalisti, ne rade.

Antropologiji je potrebno stalno promišljanje i poboljšavanje tehnika prikupljanja podataka na terenu te je u tom cilju sasvim uputno proučiti postmodernističku literaturu. Osim poznatih rasprava o etnografskom prikupljanju podataka, u razmatranje treba uključiti i postmodernističke etno-

grafske proizvode, posebno one nastale posle "Writing Cultures".¹

1. O etnografiji

U celoj "teorijskoj" priči o etnografiji, bez obzira da li se osim postmodernista, kao umešatelji u raspravu javljaju interpretatori i interpretacije Popera, Fejerabenda, Patnama ili Rortija, radi se o pitanju da li je trava na fudbalskom terenu pre utakmice, koju je Zvezda igrala, bila ošišana uzduž ili popreko. Uvek će biti daleko važnije i zanimljivije koji je bio rezultat, pa onda fudbalsko umeće igrača, taktike trenera, dobro ili loše suđenje itd.

2. O metodološkoj imaginaciji u antropologiji

Nemoguće je da vrh metodološke imaginacije bude rasprava o prikupljanju podataka. Imaginacija je nešto misaono uzvišenije od toga, tj. za ono što se naziva "kritika etnografske reprezentacije" nije potrebna nikakva imaginacija, već samo jedna jedina ideološka i, možda jedna filozofska, premisa i iz nje se posle dalje sve razvija.

Poneko zašto ima više zato. Nastanku ovog teksta su doprineli i dugi razgovori o postmodernizmu u antropologiji sa Milošem Milenkovićem tokom završavanja njegove doktorske disertacije "Teorija etnografije posle postmodernizma u antropologiji". Razgovori su bili mentorski samo po formalnom pozicioniranju, obostrano informativni, često oštri i polemični, ali nadasve prijateljski.

Stvarni metodološki problem u antropologiji, za čije rešavanje je potrebna imaginacija, jeste kako ograničiti (imaginaciju) i gde je granica sa precejenim idejama tj. šizofrenijom, treba dati još mnogo metodoloških i više miliona onih pojedinačnih kreativno-interpretativnih odgovora. Nekada su o etnografiji pisali, baveći se pravilima etnografskog prikupljanja podataka, antropološki filistri, da bi tu temu radova o etnografiji preuzeli pisci nazvani postmodernisti, pa čak i antropolozi. Najvažnije je što se u oba slučaja radi o opskurnim, nekreativnim, prosečnim likovima pored kojih imaginacija i kreativnost nisu ni prošle.

Kreativnost i imaginacija su obrnuto proporcionalne ideološkoj ostrascenosti.

3. O redukciji antropološke metodologije na teoriju etnografije

Ne može se opšta antropološka metodologija redukovati na teoriju etnografije. "Teorija" etnografije nije nikada ni spadala u opštu antropološku metodologiju, i, što je manje važno, nikada nije bila, a neće ni biti teorija, ma koliko se mnogi trudili, već samo rasprava o tehnikama prikupljanja podataka. Radi se o tome da su rasprave o etnografskim tehnikama prikupljanja podataka kvantitativno prevazišle rasprave o antropološkom metodu, zatim, o tome da su raspravljači dali svojim raspravama veliki značaj i da je deo naučne zajednice prihvatio da ta rasprava ima takav značaj. Međutim, i usred galame u i oko "Writing Culture" pisane su ozbiljne antropološke metodološke rasprave.

Može neko smatrati da slonove treba nazvati lokomotivom i da se nešto (A) što **ne** sadrži nešto (B) može na to drugo nešto (B) redukovati. Može neko, takođe, proglasiti i da nešto (A) **baš sadrži** to drugo nešto (B), pa ga onda redukovati na to (B). U

konvencijama je to tako. Na taj način oni su zaista redukovali slonove na dizel lokomotive. Rasprava o prikupljanju podataka može biti opšta antropološka metodologija ako se tako dogovore Markus & Co, ali to važi za akcionare te kompanije. Samo, onda moraju da menjaju značenja svih upotrebljenih reči i korena upotrebljenih reči u sintagmi "opšta metodologija antropologije". No, sve se može novim definicijama koje se iznesu na tržište. Naravno da postoje metodolozi koji hoće da se svaki pojam upotrebljava u nekom drugom, novom značenju, ili bar po neki. Neki upotrebljavaju jake i pompezne reči samo da bi sebi pribavili veću važnost i značaj nego što im pripada.

Bilo bi zanimljivo ispitati kako i zašto je bilo moguće da deo naučne zajednice prihvati da se rasprava o prikupljanju podataka nazove TEORIJOM. Da li je to rezultat toga što antropolozi u Americi, školovani na četvoro-antropološkim studijama, sa izbornim predmetima pevanje, trčanje i istorija dinastije Ming, nisu imali nikakvo epistemološko obrazovanje i nisu znali šta znači pojam "teorija", pa su posramljeno prihvatili da se sve i svašta zove teorijom, pa čak i obično raspravljanje o prikupljanju podataka? Kako su se uvođači "teorije etnografije" dosetili da svoju običnu, politikom začinjenu, priču o terenskom istraživanju nazovu teorijom? Da li su to uradili iz uverenja da se radi o teoriji ili radi pukog pribavljanja važnosti nečemu što ima srednjerazredni značaj? Da li je to odgovor na viševjekovnu recepcijsku inferiornost američke antropologije (škotski evolucionizam, nemački difuzionizam, britanski funkcionalizam, francuski strukturalizam)?

4. O redukciji na pozitivističko shvatanje nauke

Zašto postmodernisti tako simplifikovano shvataju celinu nauke: nauka = empirija + teorija i tačka? Gde su metodi, objašnjenja,

interpretacije, tumačenja, razumevanje - sve itekako prisutno u antropologiji, pa čak, pomalo, i u američkoj? Radi li se o jednoj namernoj redukciji na pozitivističko, Hempelovo ili već neko takvo, shvatanje nauke od koga se polazi da bi se pokazalo kako je takva nauka neodrživa?

5. O postmodernizmu i sociologiji

Rasprava o antropologiji i postmodernizmu može započeti i pitanjem da li je ono što postmodernisti napadaju zapravo cela antropologija (etnografija + teorija). Ima li još nečeg što bi se smatralo antropologijom? Ako je sociologizujemo i okrenemo naglavačke, pa formulišemo probleme, pitanja, operacionalizujemo ih, pa onda prikupimo podatke i ustrojimo ih onako kako već ide sociološko istraživanje... Sa koje strane bi uopšte mogli da priđu postmodernisti da je antropologija bila ustrojena tim sociološkim redom poteza, i da nije imala etnografsku monografiju kao obavezni slobodni sastav? Ovako, lako je šutirati u meki trbuh.

Kada se formuliše problem i potraži lokacija u vremenu i prostoru na kojoj se on najbolje očitava i hipoteze suoče sa činjenicama koje je potvrđuju ili obaraju, napušta se u američkoj antropologiji i srpskoj etnologiji vekovima uvreženo shvatanje da nauka počinje sakupljanjem činjenica. Šta bi postmodernisti mogli da prigovore Vajtovoju analizi uloge pojedinca u istorijskom procesu osim da nije zastupao egipatske robove?

6. O smislu etnografije

Etnografija postoji da bi umni ljudi imali čime da se pomažu u aktivaciji mašte, mentalnoj gimnastici, izmišljanju i sklapanju

pazla, kombinovanju najraznoražnije vrste, intelektualnoj zabavi i slično, a sve u funkciji formulisanja i rešavanja naučnih problema. Sa druge strane, ona daje sekundarnu legitimaciju pred držačima i deliocima para da se nešto ozbiljno radi. Samo sekundarnu, jer primarnu daje ukupna strategija kao zbir naučno formulisanih naučnih problema.

Ako antropološki rudari, proizvođači etnografije, odbiju da ra-
de, stupe u doživotni štrajk podbunjeni od poznatih postmo-
dernističkih pisaca, dobro tj. ništa strašno. Ako držači para, po-
sle denunciranja etnografije od pomenutih pisaca odbiju da je fi-
nansiraju, takođe, ništa strašno. Ima materijala koga će uvek pro-
izvoditi novinari, istoričari, etnografi amateri itd. Taj materijal
se podvrgne običnoj, najobičnijoj kritici izvora i sve je u redu.

Jedino nikad, ama baš nikad, istorija neće biti filozofija isto-
rije, bez obzira što svaka istorija sadrži nekakvu filozofiju isto-
rija, niti će ikada etnografija biti nešto "najteorijskije" ma koliko
to teoretičari prikupljanja podataka želeli.

7. O idealnoj etnografiji

Kakav god karakter imale činjenice, one mogu da posluže za
neku eksplanatornu kombinaciju, a ako neko dokaže i pokaže da
činjenice uopšte nisu dostupne spoznaji, jer ih ona u procesu
spoznavanja već deformiše, i uopšte ne mogu biti činjenice,
možemo odustati od takvih i razmatrati samo izmišljene
činjenice. Izmislićemo lokaciju, izmislićemo ljude, njihov život
i običaje i onda ih mirno proučavati, bez obaveze da ih
zastupamo, jer ne postoje, i bez straha da će nam neko reći kako
se radi o pretpostavljenom znanju. I tu ostajemo nedokučivi za
sve postizme.

8. O ideološkoj osnovi postmodernizma

Ono što Gelner i D'Andrade nisu rekli:

Američki intelektualci koji su se borili protiv američkog angažovanja u Vijetnamu su:

1. Plaćenici KGB-a, plaćeni da oslabe interes Amerike da se suprotstavi sovjetskom imperijalizmu i/ili vernici moskovskog socijalizma ili

2. Etnički zainteresovani da se pažnja Amerike ne preusmerava sa Bliskog na Daleki istok ili

3. Zastupnici autoeutanazijske Monroove doktrine ili

4. Odras nastajanja države blagostanja tokom šezdesetih godina 20. veka koja "dezideologizuje", "depat-riotizuje" i sl.

Kao lobiji to su bili moskovski, jevrejski, geopolitičko-autarhični i hedonističko-potrošački.

Vijatnamski zadatak je obavljen, a za Vijetnamom su sledili Angola, Nikaragva, Etiopija, Avganistan, Mozambik... Čuo se antikolonijalistički muk.

Postmodernistički napad na nauku svih vrsta, a prevashodno na društvene nauke, jedino preostalo oružje u borbi za zaustavljanje komunističkog imperijalizma, je zakasnio, jer su upravo nauka ("rat zvezda" kao odigrana drama, crtani film tj. animacija "pravog" rata zvezda, ideja i konstrukt rata zvezda itd. sve osmišljeno u savetničkim politikološkim, socijalnopsihološkim, a možda i antropološkim glavama) i novac, uz minimalnu upotrebu ljudske sile (500 vojnika na Grenadi), zaustavili planetarnu ekspanziju komunizma i započeli njegovo rušenje.

Nauka je obavila posao zadovoljavajući treći i četvrti lobi. Kao ljudska sila nije služio američki vojnik, već poljski ili istočnonemački građanin podstaknut načinima koji samo koštaju para ali ne i ljudstva. Kao agensi dejstva su služile one spoljne državne i paradržavne službe, čije postojanje i aktiv-

nosti ne osporavaju čak ni zadržati zastupnici Monroeove doktrine.

Čak ni drugi lobi nije imao zašto da se snažno protivi, već eventualno da gundā što nije baš cela operativa bila na Bliskom istoku.

I ostaje samo prvi lobi.

Zakasneli napad na nauku, prevashodno društvenu, može biti plod kajanja zbog neispunjenog zadatka i potrošenog honorara, mada više nema gazde koji bi tražio povraćaj para; ili ideološkog besa i samookrivljavanja, zbog toga što je projekat, koji su podržavali, propao na duži rok, upravo njihovom krivicom, jer nisu na vreme rasturili društvene nauke, već su se upravo odatle regrutovali projektanti uspešnog rušenja komunizma.

9. O raznovrsnosti antropološkog jezgra

Pregledanje časopisa "Social Science History" pokazuje da je sasvim legitimno istraživanje stope i uzroka smrtnosti na brodovima koji su prevozili zatvorenike u Australiju. To asocira na "male" i "velike" brojeve: 11.000 ili neka hiljada manje ili više akademski obrazovanih antropologa, kao i stotine hiljada naučnika iz društvenih nauka, uz intenciju globalne političke dominacije, doveli su do toga da u SAD postoji "ekspert" za svaku moguću geografsku zabit. I to nas, srpske antropologe, ne frustrira jer nam, zbog oštrog geografskog segmentiranja sveta zapadnu jedan ili dva takva antropologa, pa još ako su zapali totalno prosečni etnografi ili ispod toga, što je i bio slučaj, onda kao da se ništa nije ni desilo. Ali, kada se veliki broj primeni na neke druge oblasti, nauke, filozofije i sl. i na antropološku raznovrsnost onda se vidi da postoje desetine "zaduženih" (tj. spontano zainteresovanih ili namerno upućenih) za sve moguće veoma, veoma zanimljive zabit

mišljenja i proučavanja do kojih jedan, ili nas nekoliko drugara, ne može da stigne sve i da ima po 20 života. To znači da "zbijanje redova" oko i onako veoma raznovrsnog antropološkog jezgra nema komunističko-političko značenje otrcane floskule, već ukazuje na disciplinarnu štetu od rasipanje veoma ograničenih ljudskih resursa i pledira za koncentrisanje oko antropološkog jezgra, koje je već toliko da jedva omogućava disciplinarnu prepoznatljivost.

10. O antropologiji antropologije

Antropologija antropologije je deo antropologije nauke, antropologija nauke je deo nauke o nauci, a nauka o nauci je deo nauke, a nauka je legitiman predmet antropologije, baš kao i ishrana, stanovanje, odevanje, verovanje, parenje, moć, opštenje, itd. pa je stoga i antropologija antropologije predmet antropologije.

Antropologija antropologije kao antropologija nauke tj. kao antropologija, pa onda antropologija antropologije antropologije kao antropologija nauke tj. kao antropologija, pa onda antropologija antropologije antropologije antropologije kao antropologija nauke tj. kao antropologija i može tako dalje u nedogled, pogotovo sa copy/paste. Jedino nema više one prve antropologije koja je na početku prethodne rečenice bila "predmet" antropologije, ali nije ni potrebna, jer imamo antropologiju koja je zapravo antropologija antropologije antropologije antropologije, pa ćemo tu antropologiju uzeti za "predmet" i antropološki je proučavati .

Teza da je pisanje o antropologiji antropologija je skrivalica za one koji neće da pišu antropologiju.

Zaključak. O "post" odrednici postmodernizma

Sve "post" odrednice su idejno inferiorne u odnosu na ono što je bilo pre "post"-a, jer nisu zavredele sopstveni naziv nego samo vremensku odrednicu "post".

P.S.

Further Readings²

Ten Antitheses to a Post-ism in Anthropology

This paper challenges the conception that postmodernism can only be described in postmodernist terms. I claim that theory of ethnography was never part of general anthropological methodology. Furthermore - despite numerous efforts - it never was nor will be a theory at all, but only a discussion of techniques of data collection. Once we formulate the problem, find a location in time and space in which it can best be

S. Sagren, Rhetoric and the Authority of Ethnography: "Postmodernism" and a Social Reproduction of Texts, *Current Anthropology*, Vol. 29. No. 3. 1988; J. Spencer, Anthropology as a Kind of Writing, *Man*, N.s. Vol. 24. No. 1 1989; E. Gellner, *Postmodernizam razum i religija*, Zagreb, 2000. 33-88. (Ориг. издање 1992.); A. Kuper, Culture, Identity and a Project of a Cosmopolitan Anthropology, *Man*, N.s. Vol. 29. No. 3. 1994; R. D'Andrade, Moral Models in Anthropology, *Current Anthropology*, Vol. 36. No. 3. 1995; J. MacClancy, Brief Encounter: The Meeting, in *Mass-Observation, of British Surrealism and Popular Anthropology*, *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 1. No. 3. 1995.; M. Spiro, *Postmodernist Anthropology, Subjectivity and Science: A Modernist Critique*, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 38. No. 4. 1996.; R. D'Andrade, *The Sad Story of Anthropology 1950-1999*, *Cross-Cultural Research*, Vol. 34. No. 3. 2000.

tested, and confront our hypotheses with either corroborating or falsifying facts, we will be able to abandon the idea - that was being grounded both in American anthropology and Serbian ethnology for centuries - that science begins with collecting facts.

Gathering around the already weakened anthropological center would enable us to comprehend the disciplinary damage from wasting very limited human resources. Therefore, I plead for the concentration around the core of anthropology, which is already so vast that it barely allows our discipline

Sadržaj

Saša Nedeljković

Antropologija savremenosti ili antropologija kao savremenost: antropologija između prezentizma i temporalizma 5

Ivan Kovačević

Deset antiteza jednom postizmu u antropologiji 24

Saša Nedeljković

Antropološki pristup proučavanju etnogeneze: Etnogeneza Crnogoraca 36

Dragana Antonijević

Merkantilne legende postindustrijskog društva 76

Ljubomir Hristić

Ričard Dorson i proučavanje folkloru u savremenom miljeu 92

Lidija Radulović Koncepti Dušana Bandića: narodna religija i narodno pravoslavlje u kontekstu istraživanja religije u domaćoj etnologiji XX veka	102
Danijel Sinani Religijsko-ritualni funkcioneri i kulturna mesta u istočnoj Srbiji	124
Vladimir Ribić Srpski nacionalizam na kraju dvadesetog veka	150
Ljiljana Gavrilović Etnografski muzeji/zbirke i konstrukcija identiteta	172
Gordana Gorunović Postsocijalizam i tranzicija, lokalne zajednice i identiteti	190
Jelena Vasiljević Predstavljanje projekta <i>Spinning out of control: rhetoric and violent conflict. Representations of 'self' – 'other' in the Yugoslav successor states</i>	206